

Чурапчыга күн тахсар!

САНА ОЛОХ

12+

2020 сыл
Кулун тутар
20 күнэ
бэстинсэ
№ 21
(11677)

Чурапчы улуунун хаһыата • ХАҢЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫҢ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР • © sanaoloh

Бэстинсэ кулун тутар 20-сүбүгэ кулун тутар 21-басыһыаҥныа кулун тутар 22-бэкидизинньа кулун тутар 23-оптуорунньук кулун тутар 24-сэрэдэ кулун тутар 25-күлүкүр кулун тутар 26-сүбүгэ

— ЧУРАПЧЫ УЛУУҤА ТӨРҮТТЭММИТЭ 90 СЫЛЫГАР —

ЧУРАПЧЫБЫТ ҮҮНЭР-САЙДАР

Кулун тутар 25 күнүгэр Чурапчыбыт улууһа төрүттэммитэ 90 сылын туолуоба.

Историческай наукаба Боотуруускай улуус 1638 сылтан биллэр эбит. Дьокуускай уокурукка 1903 сыл туругунан, 31510 кэриҥэ киһи 31 нэһилиэгинэн олохтор эбит буоллахтарына, саамай улаханнара этэ, Таатта, Чурапчы, Амма улуустарын территорияларын хабара. Сирэ-уота наһаа кизиннэн, суола-иһэ быстар мөлтөбүнэн, 20-с үйэ сабаланыытыгар бытарытыы боппуруоһа күүскэ турбут. Ол түмүгэр 1911 сыллаахха Амма, 1912 сыллаахха Таатта улуустара арахсыбыттара. Хаалбыт Боотуруускай улууһа 13 нэһиликтээбэ, 12894 киһилээбэ. Саха Киин Ситэришлээх кэммитэтин (ЯЦИК) уураабынан 1930 сыл кулун тутар 25 күнүгэр улуус Чурапчы оройуона диэн аатынан уларытыллан тэриллибитэ. Оройуон диэн аат Сахалар 4-с сийиэстэрин улуустары оройуоннарга уларытан ааттыыр уураабыр олохтурбута. Ити кэмнэ Чурапчы оройуона 17 нэһиликтээбэ, 16878 нэһилиэнньэлээбэ, 5276 хаһаайыстыбалааба. 1993 сыл алтынньы 12 күнүгэр Саха өрөспүүбүлүкэтигэр „оройуон“ диэн аат „улуус“ дининэн уларытыллыбыта. Итинтэн ыла, Чурапчы улууһа дэнэбит.

Чурапчы улууһа Саха сиригэр, Лена өрүс уһа биэрэгэр Дьокуускайтан 177 км ыраах сытар. 12,6 тыһ. кв миэтэрэ сирдээх. Арбаа өттүнэн Мэнэ Ханалас, хотугулуу арбаа Уус Алдан, собуруулуу арбаа Амма, илин Таатта, Уус Майа улуустарынын кыраһысалаһар. Улуустарытыгар 17 нэһилиэк, 29 нэһилиэнньэлээх пуун баар. Билинни туругунан, 20900 киһи олохтор.

Улуус сайдыытын устуоруйата дириг төрүттээх-уустаах, үйэлэргэ муньугуллубут баай үгэстэрдээх. Өрөбөлүссүйэ иннинэ сүөһү, сылгы ииттинэн, бурдук ыһытынан дьарыктанан олохторбуттар. Үөрэхтээх киһи олох абылай этэ, таһаар итэҕалин тарбатыһа күүстээх үлэ бараар. Оччолорго Алабарга, Бахсыга, Күндүлгэ, Сыланга, Арыылааха, Чурапчыга таһаар дьыллэр бааллара. Үөрэҕи тарбатыһа политсылынайдар биллэр-көстөр оруолу ылбыттара. Кинилэргэ үөрэммит Семен Новгородов, Николай Кривошапкин — Сүбүруускай, Прокопий Сокольников, о. д. а. сана олобу онорсууга биллэр-көстөр лидэрдэринэн буолбуттара. 1921 сыл муус устарга Дьокуускай уезд 11 улуунун дьадаһыларын кэмпириэнсийэтэ ытыллыбытыгар, В. И. Ленин телеграмматан туһуттара. Бастаах артыаллар, колхуостар тэриллэн, күүрээниэх үлэбэ турумуттара.

Гражданскай сэрии уоттаах сыллара биһиги улууспутун эмиэ түмүбүтэ. Ол будулбанаах сылларга үрүҥ да, кыһыл да диэки буолуу элбээ, икки өттүттэн элбэх сирдэри тахсыбыта. Элбэх сүөһүлээх, сылгылаах, атынан байбыт өттүлэрэ бэйэлэрин интэриэстэрин көмүскээбиттэрэ, дьадаһылар кинилэргэ сана суолу арыыр былааһы туруурдар иһин охсусуттара. 1922 сыл кулун тутар 2—12 күнүгэр Чурапчыга норуоттар бэрэстэбиитэллэрин уобаластаабы өрөмөннэй сийиһэ ытыллыбыта, „Саха уобаластаабы өрөмөннэй норуодунай управление (ВЯНОУ)“ тэриллэ сылдьыбыта.

Оройуон сайдыытыгар биһир тейүү күүтүнэн 1931 сыллаахха Чурапчыга типография үлэбэ киирэн, илин энэргэ бастааһын „Социализм суола“ хаһыат тахсыбыта. 1932 сыллаахха машиннай-тракторнай станция (МТС) тэриллибитэ. Эмиэ бу сыл почтовой, телеграфнай-телефоннай, гидрометеорологическай станциялар үлэбэ киллэриллэбиттэрэ. Холбоһуктааһын түмүктэнэн, оройуонга 84 колхуос баар буолбута. Бүтүүн булгуччулаах начаалынай үөрэхтээһин олоххо киирбитэ. Санаа оҕуоллар тутулуллубуттара. 1934 сыллаахха оройуон киинигэр педагогическай училище аһыллыбыта. 1930 сыллаахха 15 куйсалаах балыыһа, 1936 сыллаахха 30 куйсалаах сэллэги эмиир санаторий тутулуллубута. 1940 сыллаахха „Кыһыл үлэ“ промартыал үлэтин сабалаабыта. 1937 сыллаахха Чурапчы — Дьокуускай икки ардыларыгар сөмөлүөтүнэн сылдьыы олохтоммута.

Чурапчы дьоно Аба дойдуну көмүскүүр Улуу сэрииэ актыыбынай кыттыыны ылбыттара. Фронга 2170 киһи ынырыллыбытынан 1032 киһи кыргыһы хонуутугар охтубута, үлэ фронугар 281 киһи сылдьыбытынан 14 киһи өлбүтэ, сорохтор сураба суох сүппүттэрэ.

Фронга бастаах ынырыы 1941 сыл от ыйын 30 күнүгэр буолбута. Итиннэ 13 Саха национальнай байыаннай оҕуолатыгар үөрэммит уолаттар бэбизскэ туһуттара. 1941 сыл атырдьах ыйын 6 күнүгэр буолбутугар 7 ыччат, 1941 сыл атырдьах ыйын 15 күнүгэр буолбут маассабай ынырыыга 230, 1941 сыл балаһан ыйын 7 күнүгэр 259 киһи фронга аттамыттара. 1942 сыл кулун тутар 16 күнүгэр 34, бэс ыйын 25 күнүгэр 533 киһи ынырыллыбыттара. 1943 сыллаахха бэс ыйыгар 171 киһиэхэ бэбизскэ кэлбитэ. 1944 сыл бэс ыйыгар 108 киһи фронга барбыта. 1945 сыл от ыйыгар атаарыллыбыт 30 киһи илинни кыраһысалаа тийибиттэрэ. Чурапчы дьоно-сэргэтэ хорсундук сэриилэспит артиллерист Гавриил Протодьяконов, кыдыйааччылар роталарын хамандыыра Егор Добродурап, сапер Семен Флегонтов, лүөччүк Вера Захарова, байыаннай быраас Дмитрий Брыскаев, снайпер Георгий Федоров, о. д. а. ааттарынан кизэн туттар.

Алдархайдаах сэриини кытары тэннэ мэнэстэн, дойдубутугар сут-кураан сатыылаабыта. Дьон-сэргэ ачыктааһына, хоргуйуута сабаламмыта. Итиннэ олохторун, партия Саха сиригэр обкомун бюротта 1942 сыл атырдьах ыйын 12 күнүгэр Чурапчы оройуонун 42 колхуосун Кэбээйи, Булун, Эдьигээн оройуонугар балык булгааһыгар диэн ааттаан көһөрөр уураабы таһаарбыта. Бу уураах туолуута биһиги улууспут биһир улахан, харах уулаах трагедиятын буолбута. Хоту барыта 5459 киһи көһөрүлүбүттэн 2000-ба чугаһыыр киһи ачыктаан, хоргуйан өлбүттэрэ. Сэригэ баран өлбүт буйууннарбытынааһар 1,5 төгүл элбэх киһи суоруна суолламмыта.

Сэрии иннинээҕи нэһилиэнньэ ахсаанын улуус 1985 сыллаахха, 46 сыл буолан баран сиппитэ. Дойдуларыгар хаалбыт нэһилиэнньэ төһө даһаны оҕо, дьахтар, кырдыабастар буоллаллар. „Барыта — фронт, кыайыы туһугар“ диэн түүннэри-күннэри харса суох үлэлээбиттэрэ. Итиннэ 1944 с. тохсунньу 17 күнүгэр буолбут партия Чурапчытаабы райкомун отчуотугар „Сэрии сабалаһабыттан үлэһиттэр оборона фондугар 300128 солк., танковай колоннаны тутууга 135430 солк. Кыһыл Армия байыастарыгар бэлэххэ 73642 солк. сөмөлүөттэр эскадрильяларын тутууга 8136 солк. киллэрдилэр, баһа өттүлэринэн 717255 солк. сойуом сурутуутугар, 15 туонна араас бордодуктаны, 200 устуука сыаналаах маллары туттарбыттара“ диэн эппиттэрэ туһулуур.

Сэрии, Хоту көһөрүлүү, дойдуга сут-кураан сыллар содууларыгар нэһилиэнньэ ахсаана лаппа көбүрээбитэ. 1940 сыллаахха оройуон 16,9 тыһ. нэһилиэнньэлээбэ, сэрии бүтүүтүгэр 1945 сыллаахха 8,8 тыһ. киһи хаалбыта. Сыйыа эбиллэн, 1954 сыллаахха 11 тыһ., 1959 сыллаахха 13,3 тыһ., 1985 с.—17 тыһ. буолбута. Көстөрүн курдук, сэрии иннинээҕи ахсааны 45 сыл буолан баран ситиһиллибитэ.

Чурапчы дьоно сэрииттэн эмсэһэлээбит хаһаайыстыбаны чөлүгэр түһэригэ күүстээх үлэбэ турумуттара. Колхуостар сүөһү, сылгы ахсаанын элбэппиттэрэ, сир кытары үлэ туһаарыллыбыта. Элбэх сана тутуулар баар буолбуттара, тизиниһэ атылаһыллыбыта. Ити

түмүгэр дьон-сэргэ оҕо-бэс тупсан барбыта. Сылгы иттиитигэр оройуон өрөспүүбүлүкэбэ биһир бастыһар кэккэлэригэр тахсыбыта. Болугур нэһилиэгин сылгыһыта Роман Константинов 55 биэтэн 55 кулуну ылан, 100 бырыһыан тыһынаахтыы иитэн, Социалистическай Үлэ Геройа үрдүк аатын ылбыта. Ити кэмнэ олус таһаарылаахтык үлэлээбит Саха АССР Үрдүк Сэбиэтин дьокутаата Иван Сивцев, колхуоһу салайбыт Тимофей Тоскин, Василий Собакин, о. д. а. ааттара оройуон кизэн туттуутунан буолбуттара. 60-с сылларга колхуос фермаларын механизациялааһын ытыллыбыта. Егор Николаев, Марк Николаев салайар колхуостарга үлэбэ үрдүк ситиһиллэммиттэрэ. Оройуон киинигэр орто, нэһиликтэргэ 7 кылаастаах оҕуоллар аһыллыбыттара. Дьааһылалар, дьыссааттар тутулан үлэлэрин сабалаабыттара, медпууннар, ФАП-тар үлэлээбиттэрэ.

50-с сыллар бүтүүлэриттэн сабалаан Чурапчы оройуонун ыспарсымыаннара өрөспүүбүлүкэ, Уһук Илин, Арасыйыа улахан түһүлгэлэригэр тахсан ситиһиллээхтик кыттар буолбуттара. Итинтэн кынат аһынан, Чурапчытаабы интэринээт-оҕуолуура үөрэммит Роман Дмитриев, Павел Пинигин, Александр Иванов Олимп чыгчаалын дабайбыттара.

Оройуонга бырамыысыланнай тэрилтэлэр туруктаахтык үлэлиир буолбуттара. Чурапчытаабы „Сельхозтехника“ холбоһук, хомунаальнай хаһаайыстыба, „Якутсельстрой“, эт-үүт кэмбинээтэ, лесопуун, бытовое кэмбинээт, о. д. а. сыллата производстволарын улаатыннан испиттэрэ. 1973 сыллаахха 103 миэтэрэ үрдүктээх мачта туруоруллан, тэлэбидэннэ үлэбэ киллэриллибитэ. 1974 сылтан сабалаан, оройуонга колхуостар тэриллэн барбыттара. Колхуостар бейүлэктэргэ социальнай хайысхалаах тутуулары ыппыттара, типовой бырайыактаах оҕуоллар, кулууттар, балыыһалар, дьыссааттар баар буолбуттара. ЧПУ (кэлин ЧГФКСИ), Одьулууннаабы аграрнай техникум, техникаһы колледж үлэлээбиттэрэ. Производственной эбийиэктэри тутууну таһынан, быһыттары, суолу онорууга, бааһына сирдэрин кэнэтигэ, ходоһалары куруулаһыннэ былааннаах үлэлэр барбыттара.

Сороһор баһаары, сороһор быгарыан да буоллар, таһаарылаахтык үлэлэн олохтор колхуостар үлэлэрэ 90-с сыллар сабалаһыларыгар уопсастыбаннай-политическай тутул уларыһытыгар тохтотуллубута. Сир, баайы-дуолу үлэстэн, бааһынай хаһаайыстыбаларынан барыллыбыта. Ол эрэри сүрүн производственной тэрилтэлэр—эт-үүт кэмбинээтэ, хомунаальнай хаһаайыстыба, ПМК, суолу тутар тэрилтэ, „Агрострой“, „Агроснаб“, РайПо ыһыллан хаалбааха, онуларынан хаалбыттара. Улуус хаһаайынааһын сана ныматыгар атытартан хаалан хаалбааха, бизатик үктэммитэ, өрөспүүбүлүкэбэ бастыһар ахсааннарыгар бизатик киирбитэ.

Кулун бүгүн Чурапчыбыт улуунун дьон-сэргэтэ төрөөбүт түөлбэтэ чэкири сайдарын туһугар таһаарылаахтык үлэлиир. Нэһилиэнньэтин ахсаана 20900 киһиэхэ тийдэ. Ынах сүөһүтэ—19510, сылгыта—16500. Бу көрдөрүүнэн өрөспүүбүлүкэбэ инники иһэбит. Сүөһүттэн үтү, эти соботуолкалааһын былааннара толоруллулар. Бу күнүгэр тыа хаһаайыстыбаларын үлэлэригэр 2021 сылларга булуохтаах уларыһыларга бэлэмнэни үлэлэрэ бараллар. Доммут-сэргэбит аһыгы үйэбэ бырагыраамаларынан, граннарынан үлэлииргэ үөрэннэ, бэлэмнэннэ. Нэһилиэнньэ олохун туһаарыһа гастааһын үлэлэрэ, интэринээти туһаныһа оповолоһо киллэриитэ былааннаахтык бараллар. Улуус киинигэр, нэһиликтэргэ сана тутуулар дьэндэһэллэр, 2022 сылга бэстээххэ дьэри аспаал суол тутулан олоххо киириһэ. Чурапчыбыт күнүгэ үүнэр-сайдар.

Алексей СЛЕПЦОВ.

ТИЭРГЭН

Дьиз кэргэнгэ аналлаах балаһа

кирдэ. Бастагынан, Алена Пестрякова этиитэ - хас биирдii дьиз кэргэнгэ ийэ төрөөбүт тылынан кэпсэтэн, оҕотугар ийэ тылын инэрийи диэн киридэ. Алена Егорова «Дьоксуускай куоракка олордорбут, оҕолорбут сахалыы тыллаах оҕулааҕа үөрэммиттэрэ, төрөөбүт тылларынан кэпсэтэллэр-ипсэтэллэр», диэн бэлэтиир.

Иккитинэн, нэһиликтэргэ оҕону сахалыы иитэргэ септөөх эйгэни тэрийии (мусуойдарга матырыйаалы элбэтии, сахалыы балаҕаны, ооньуурдары, ооньуулары тарбатыи).
Үсүһүнэн, Мария Колесова, Наталья Иванова, Елена Иванова, Анна Коркина ийэ тыл оҕо оҕуолун, оҕону сахалыы иити-үөрэтии туһунан дьиз кэргэн үгэстэрин, уопуттарын билиһиннэриигэ, тарбатыыга сорук туруоруу.

Төрдүһүнэн, «Чурапчы бастын ийэлэрэ» (быстах аата) бырайыагы олоххо киллэрэн, Чурапчы дьолун ийэлэрин оҕону иитэр - үөрэтэр уопуттарыгар, дьиз кэргэн сыһыаныгар олоҕурут матырыйааллары П.И.

Дьиз кэргэнгэ ийэ оруола улахан

Кулун тутарга, Аан дойдутаабы дьахталлар күннэрин көрсө, улууска араас тэрээһиннэр кизэн хабааннаахтык ыытылыннылар. Бу тэрээһиннэртэн бүгүнгү «Тизгээн» балаһаҕа, кулун тутар 5 күнүгэр улуус дьахталларыгар анаан «Ийэ сылаас эйгэтинэн» диэн Прасковья Ильинична Борисова холобуругар олобуран ыытыллыбыт төгүрүк остуол туһунан таһаарабыт. «Ийэ сылаас эйгэтинэн» бырайыагы сүрүн тэрийээччи, «Улыбка» уһууаан сэбисдуссэи Екатерина Иванова сиилиии сырдатарын сэргээн аабын:

«Улыбка» уһууаан алтынныы ыйтан Прасковья Ильинична Борисова аатын сүгэр. Онон уһууааммыгар кини аатын үйэтитэн, оҕолору иитэр ньыматын тарбатан маньык тэрээһини ыыттыбыт. Тэрийээччилэринэн улуус дьахталгата, «Арасыйыа Ийэлэрэ» Чурапчытаагы салаата уонна «Улыбка» кэлэктиип буолаллар. Егор Афанасьевич Борисов «Ийэ сылаас холумтаныгар биликтэнэн» ийэтин туһунан истинник суруйбут ахтылаах. Мантан сизтэрэн, бырайыактыын «Ийэ сылаас эйгэтинэн» диэн ааттаатыбыт. Төгүрүк остуолбут сүрүн сыала - улуус дьахталлара, ийэлэр, уопсастыбаннай түмөсүлэр уопут атастаһыларын тэрийии, оҕо уонна ийэ икки ардыгар сылаас сыһыан олохтонуутугар, истин эйгэ үөскүүрүгэр ньымалары истии. Ол иһин эдэр ийэлэри ыгыра сатаатыбыт. Барыта

54 ийэ, Прасковья Ильинична улахан сизнэ Алена Пестрякова, балта Мария Макарова, дьүөгэлэрэ, педагогическай үлэ бэтэрээннэрэ кыттыыны ыллылар.

Кэпсэтиигэ Прасковья Ильинична аймаҕа Мария Макарова оҕотобун абыс оҕону ииппит ньыматын, туохха ордук болсомто уурбутун туһунан билиһиннэрдэ. Дьүөгэлэрэ - педагогическай үлэ бэтэрээннэрэ Мария Чичигинарова, Валентина Иустикова, Прасковья Иванова бииргэ үлэлээбит, алтыһып сылларын, Прасковья Ильинична иһи быһыытынан үтө киһи буоларын ахтан-санаан ыллылар. Улахан сизнэ Алена Пестрякова допуйан туран, саамай чугас киһитин, эбэтин туһунан истинник аабын. Чурапчыны санаатабына, тута эбэтин санаан кэлэрин, эбэ оҕото буоларын иһирэхтик эттэ. Эбэтин туһунан ойдобуллэр саамай күндү буолалларын уйадыан туран бэлэтиэтэ.

Дахылааттары аахтараары, улуус кизэн туттар, элбэх оҕолоох, араас тэрээһиннэргэ көхтөөхтүк кыттар дьиз кэргэн хаһаайкаларын, түөрт ийэни оҕолорун иитиитигэр күн бүгүн туох ньымалардаахтарын, кинилэр төрөппүттэрэ хайдах ииппиттэрин туһунан бэйэлэрин уопуттарыттан сырдаталларыгар ынырыппыт. Ол курдук, Одьулунтан түөрт оҕолоох ийэ Мария Колесова дьиз кэргэнин, туох ураты үгэстээхтэрин туһунан бэрт сэргэхтик кэпсэтэ. Оҕолоро бары айар куттаахтар, туһунан ыаллар. Уолбун хат сылдьан иистэнэн

тахсар этим, ол иһин уолум модельер, оттон кыргыттарбар ааҕар да ааҕар, бырайыак бөҕө суруйар этим, ол иһин бары тылга дьобурдаахтар диэн үөрэ сэлэргэтэ. Кини оҕолоругар сыл устата тулу ситиспиттэрин, онорбуттарын сылга икхитэ - Саҥа дьылга уонна ыһыахха отчуот курдук онорторор эбит. Ону барытын мунньан альбомна кичэллээхтик ууран иһэр. Оттон бары өттүнэн талааннаах, дьобурдаах, Саха сиригэр биллэн эрэр кондитер Наталья Иванова дьиз кэргэнгэ таптал уонна оҕо сыһыан туһунан олус истинник, сиилиии кэпсэтэ. «Эдэр дьиз кэргэн» өрөспүүбүлүкэтээҕи күрэх кыайылыахтара Ивановтар дьиз кэргэн ийэтэ Елена Иванова оҕолорун сахалыы иитэрин, фольклорга дьарыктыырын туһунан тус уопутун үлэлэтинэн. Биир да куонкуруһу көтүлпэккэ көхтөөхтүк кыттар, айымнылаах дьиз кэргэн ийэтэ, сэттэ кыталык кыргыттардаах Анна Коркина кыргыттары иити уратытын сэлэргэтэ. Кини үлэһэ уһууу ньыматын билиһиннэрдэ. Ону таһынан ас-танас кэмчи кэмизэр, 90-с сылларга оҕолорун иистэнэн, баайан, тигэн таһыннартаабытын туһунан сырдатта. Коржиннар Чурапчы нэһилиэгин иһигэр хаһаайыстыбаларын эспэккэ, билигин даҕаны сүөһү-ас ииттэллэр.

Бу күн дахылааттаабыт ийэлэргэ «Арасыйыа Ийэлэрэ» Чурапчытаагы салаата махтап суруктары, өйдөбүннүк бэлэхтэри туттартаата.

Кизг кэпсэтиилээх төгүрүк остуол түмүгүнэн резолюцияга бизэ этии

Борисова аатынан «Улыбка» уһууаанга түмэн, Өрөспүүбүлүкэтээҕи Ийэ мусуойугар туттарыы. Прасковья Петровна Борисова өрөспүүбүлүкэтээҕи Ийэ анаммыт мусуойга Чурапчы улууттан абыах матырыйаал баарын бэлэтиэтэбит. Ол иһин маньык бырайыагы толкуйдаатыбыт. Бу бастын ийэлэргэ анаммыт бырайыак сыһынан оҕолорун атахтарыгар туруортаабыт ийэлэр уопуттарын сырдатар матырыйааллары барытын түмэн, мусуойга ыттыи буолуоҕа.

Басиһинэн, улуус килбэйэр киинигэр, Чурапчы нэһилиэгэр, ийэ үрдүк аатыгар сүгүрүү, махтаныы бэлэтиин - Ийэ өкөрүн тутуллуутун уопсастыбаннаска этиилэри киллэрэн көбүлээһин.

Бу күн дьыосаат бастагы этээһигэр П.И.Борисова аатынан «Ийэттэн төрүүлэр генийдар, геройдар» диэн истиндэ үөрүүлээх аһыллыта буолла. Үөрүүлээх быһыыга-майгыга Алена Егорова Пестрякованы кытта истиндэни өссө байытарга, сайыннарага сөбүлэстибит. Инникитин да «Ийэ сылаас эйгэтинэн» бырайыактыын атын форматтаах ылар былааннаахпыт.

Ити курдук, ыал иллээх оҕолор, оҕо инникитэ ситиһиһлээх буоларыгар ийэ оруола улахан. «Ыал - ийэтинэн» өс хоһооно мээһэҕэ этиллибит. Онон төрөппүттэр Чурапчы дьолун ийэлэрин ньымаларын билсэн, оҕолорутун иитиигэ туһанын.

Прасковья И. на Борисова

"Ийэтин төрүүлэр генийдар, геройдар"

Сыһыарыыны бэлэмнээтэ Марфа ПЕТРОВА.

— УЛУУ КЫАЙЫ 75 СЫЛЫН КӨРСӨ —

Чурапчыттан – бастакы лүөччүк дьахтар

кэнниттэн кини икки саастаагар Чурапчыга көһөн кэлэн, 1934 сыллаахха куоракка көһүөхтэригэр диэри, опорбуттар. Аҕалара сүрдээх актыбынай киһи буолан, кинини чурапчылар Саха АССР учууталларын бастакы сийизинигэр дэлэгэтинэн талбыттар, наҕараадаа түһэрибтэр. Өрөспүүбүлүкэ учууталларын бастакы дэлэгэссийэтигэр кириһэн, собуруу баран Н.К. Крупскаяны кытта көрсө сылдьыбыт. Ол эрэри репрессияга түбэһэн, 1943 с. хаайыага өлбүт. Кэлин, 1988 с. реабилитациялаабыттар.

Бу ыял түөрт оҕолоро – уоттаах сэрйи кыттыылаахтара. Улахан кыыс Москвага үрдүк үөрэҕи сэрйи эрэ иннинэ бүтэрэн, сэрйи кэмин устата байыаннай хараабыллары арыялааһынна үлэлээбит, убайдара рота политрука буолбут, бырааттара суоппарынан, пулеметчиһын сылдьыбыт. Бу туһунан Н.Телескэй «Саҥа олоххо» 2010 сыллаахха суруйбут эбит.

Онтон Вера 1944 сыллаахха көрдөһөн туран фронтта барбыт. Онно санитарнай авиационнай полкага лүөччүк буолан, сэрйи хонууттан бааһырыт байыастары таһа сырыттаһына, атырдыах ыйгар өстөөхтөр сөмөлүөтүн суулларан бэйэтин билиэн

ылбыттар. Билиэн эрэин-мунун көрө сырыттаһына, сөбүсэһэй саллааттар быһаабыттар. Ол кэнниттэн Вера бэрэбиэркэ бөһөтүн ааһан, салгы көрдөһөн бэйэтин полкатыгар сулууспалаабыт. Кыайы буолуута истребитель лүөччүк А.П. Шматковка кэргэн тахсан Брянскайга олохсуйбут. Кэргэнэ өлбүтүн кэнниттэн икки уолун илдьэ, дойдутугар, Саха сиригэр төннүбүт. Кэлээт, Г.Д. Ефимов ынырыгынан Чурапчыга тахса сылдьыбыта, кэлин хаста да сылдьыталаабыта бири дойдулаахтарын кытта куоракка мэлдьи үөрэ көрсөрө. Онно бэйэтэ да суруйарынан-кэпсиринэн да, олох, сэрйи араас ыарахаттарын барытын ааспыт, олоххо тардыһылаах, сүрдээбин ытыктанар, актыбыс бэтэрээн кыра уолун кытта куоракка олорон, 90-с сааһыгар сылдьан, 2010 сыл үүнэр бастакы күнүгэр эмискэ олохтон барбыта.

Бу кэмпиризинсийэни Өлүөхүмэ түмсүүтэ көбүлээбитэ, биһиги, чуралчы түмсүүтэ, онно сыста түһэн кыттыстыбыт, көмөлөстүбүт. Тэрийээччилэр сүрдээбин махтаннылар. Арай хомолтоото диэн – Чурапчы оҕуолаларыттан дахылаатынан кыттыбыт оҕо, учуутал суох. Хата, Кытаанах баһылыгын солбуйааччы Е.И. Скрыбина сырытта Кэмпиризинсийэ буоларын туһунан биллэрини мин син балтараа ый иннинэ улууска ыппытым. Оҕолор билбэттэр бөҕө буоллаа. Манна устуруйа учууталлара, кыраайы үөртээччилэр көхтөөхтүк ылсыһаллара буоллар. Кизэн туттуубут ситимин быспакка, салгыи туруо этибит. Өлүөхүмэлэр биһиэхэ төрөөбүтэ диэн кизэн туттуу бөҕө, аны сайын төрөөбүт сиригэр бюст туруорар ына былааннаан онорторо сылдьаллар. Чэ, ити орус үөрүүлээх дьыала. Мин Вера Кирилловнаны көрбүт, бэркэ билэр киһим буолан, ол скульпторга биригэ көрө барар былааннаахпыт. Аны куорат мээригэр туруорсан кини аатын саҥа уулуссага инэрэргэ сөбүлэн ылан, авиалорт оройуонугар уулусса көрөн эрэбит. Ол аһыллыгыгар улуус салалтата актыбынайдык кыттыахтара диэн эрэнибит.

Вера Кирилловна Захарова төрөөбүтэ 100 сыла от ыйын 12 күнүгэр буолар. Баҕар, ол кэмнэргэ, дойдутунан ааҕар сиригэр – Чурапчыга эмиз ханчык эмэ дьаһал ытыллыа дии саныбын.

Альбина ПОИСЕЕВА,
улуус Бочуоттаах гражданина.

Хайахсыттан оройуон хаһыатын чулуу рабселькордара – сэрйи ытылҕаныгар

көмүллүбүтүн туһунан биллэри кэлбитэ. Хаһыат бири актыбынай көмөлөһөөччүтэ Решетников Фома Павлович (1919-1943 сс.) 11 саастаагар Сыгынахтаахха аһыллыбыт Хайахсыт маннайгы оҕуспатыгар үөрэнэ кирибитэ. Учуутала – Михаил Осипов. 1932 с. пионерга кирибитэ. Пионер муннуга онорон мунньах тэрийэллэрэ. Тиһигин быспакка, эркин хаһыатын таһаараллара Кулабан өрүттэри уруһуйдаан, хоһоонунан кириитикэлээн суруйаллара. 1933 с. Чурапчыга сүлүөккэ кыттыбыта. Фома наһаа үчүгэйдик тыл эппитин дьон хайаабыт. Очотооһу райком сэкирэтээрэ Парфенов Иван Иванович тыл этэригэр: «Хайахсыкка бири үчүгэй оҕо улаатан эрэр эбикиин, кытаат, оҕуспатын түргэнник бүтэр» – диэбит. Ити сыл сааһыгар комсомолга кирибэттэрэ 1934 сыллаахха Арыылаах

наҕааһынай оҕуспатын кэнниттэн 1935-1937 сс. Дирин сэттэ кылаастаах оҕуспатын бүтэрибтэ. Үөрээбэр олус кыһамнылаах, баҕалаах этэ. Онтон төрөппүт ийэтэ өлөн, ас-танас суох буолан, үөрэбин салҕаабатаа. Икки-үс сыл колхуоска хара үлэҕэ үлэлээбитэ. 1940 сылтан, 1942 с. армияга ынырыллан барыар диэри, «Крупская» колхуоска счетоводунан үлэлээн суот-учуот үлэтин ситиһилээхтик ыппыта. Дирингэ үөрэнэ сылдьан «Чабылсан» диэн истизнэ хаһыатыгар эрдээктэрдээбитэ. Кини икки хоһоонноро, «Үөрэх кыһынын ырыата» очотооһу «Эдэр бассабыык» диэн хаһыакка, «Кыһыл ыллык» диэн сурунаалга бэчээттэнэн тахсыбыттар. Дирингэ сэттиһи бүтэрэн баран, бири сыл оберкассага сөбүдэссэй буолбута. Кини 1942 с. сайын бэс ыйыгар армияга барбыта. «Кини оннугар мин үлэһии хаалбытым. Барарыгар бири солко хаалтыһы бэйэм курдук көрө сылдьаар баанаар диэн биэрбитэ. Мин уруккунан 35 солк харчыны, муунта холбурдаах сиккэй арыыны биэрбитим. Онно наһаа үөрбүтэ: «Дьэ, аны көрсөр биллибэт. Бу сэрйи былыргы сэрйи буолбатах, үгүс сиртибэнэн түмүктэнэрэ буолуо, онно тийэр уустук» – диэн куулан ылан, Олбут үрэх халдыаһытыгар сыллаабыта, онно иккиэн кыратык ытасыппыт. Фома ити тыллара сүрэхпэр мэлдьи баар, сырдык мөссүөнэ харахпар көстөн кэлэр диэн, кэлин 1943 с. уон аҕыһын саҥа туолаат, сэрйигэ баран, «Катюша» наводчикга буолан, Ленинградтаагы фронтка Карельскай Перешейкага кыргыһыга кириэн, Финдландияны туораан, полкага 1-гы Украинатаагы фронтка бэрриллэн, Польшанан, Германиянан, Чехословакиянан сылдьан, сүүһүнэн дэриэбинэни босхолоһуот, сэрйи түмүктэммитин кэнниттэн, өссө сыл устата Запорожьега, Венгрияга

сулууспалаан дойдутугар 1947 с. кэлбит. Хорсун буйууну Аҕа дойдуга сэрйитин II-с истиэпэннээх уордьянын, элбэх бойобуой мэтээлэринэн бэлэстэммит Василий Павлович Диодоров ахтара.

Фома хас да хоһооно «Бэлэм буол» хаһыакка бэчээттэммитэ. Армияга Кунгур куорат таһыгар байыаннай лааһырга сэттиннэ 30 күнүгэр диэри үөрэммит. Хайыһардаах биригээдэ састаабыгар кириэн, ытык Ильмень кыргыһытыгар кыттыбыт. Өстөөх бумбалааһыныттан үгүстэр унуохтара урусхал буолбута, элбэх киһи муус анныгар барбыта. Сураба суох сүппүтүн туһунан аҕатыгар биллэри кэлбитэ. Оҕоньор оҕотун малын, кумаабыларын бири дьааһыкка уган кичэллээхтик быанан баайан уурбута. Кини сэрйигэ барыар диэри суруйан хаалпарбыт айымньыларын, соробун да буоллар, бири халын паапканы аймахтара кэриэстээн уурэ сылдьыбыттар. Бириэмэ саһардыбыт илиистэригэр бири тэн кырылас буочарынан хоһооннор, пьесалар, частушкалар, поэмалар, сценкалар, ырыа, остуоруйа суруллубуттар. Эдэр ааптар литэратуирэ үгүс жанрыгар холонон көрбүт. Саха биллиилээх суруйааччытын С.Р. Кулачикова-Эллэйи кытта суруйсан сибээстэнэрэ. Улахан поэт Фоманы тылын-өһүн үчүгэй, кытаат, суруй диэн субэлиир эбит.

В редакции газеты «Бэлэм буол» тов. Тихонову Г., тов. Седалищеву посылаю Вам стихи 17-летнего молодого поэта Решетникова Ф.П. Чурапчинский район. У товарища язык хороший, но стихи страдают длиннотами. При исправлении часть стихов следует напечатать, например, «Үөрэх оҕолорун ырыата» и частушки.

С приветом С. Кулачиков-Эллэй, 15.01.1939 г.

30-ус сыллардаахха саха норуота саҥа харабын аһан, үөрэх, сырдык диэки тардыһан эрэр кэмнэре этилэр. Эйэлэспэт кылааскабай охсууу мөккүөрэ, колхуостар бөҕөргөөһүннэрэ, үлэҕэ социалистическай сыһыан, аныгылыы сизер-майгы үөскээһинэ Фома айымньыларыгар ол кэм тэттимэ көстөрө. Кини өссө нэһилиэтин устуруйатын хомуйан испитин туһунан оройуоннааҕы мусуойга хайахсыттар быыстапкаларыннан көрөн, «Саҥа олох» хаһыат суруйбута. 1943 с. тохсунньу 18 күнүгэр фронтта минометнай чааска тийбитин туһунан суруйбута. Аадырыһа «п.п. 1863, байыаннай чаас 103» диэн эбит этэ. Онтон ыла сурук да, сурах да кэлбэтэх. Аҕата Байбал 96 сааһыгар 1956 сыллаахха мин дьоммор кыстаан олорон өлбүтэ. Унуобун колхуос Ойбон күөлгэ уурбута.

Мария ГЕРАСИМОВА – СЭНЭЭРЭ.
(Матыйыһаал «Хайахсыт» 1 томуттан,
оҕуспа мусуойуттан ытыллына).

Саха комсомулун 15 сыла туолуутугар 1935 с. бэс ыйыгар селькордар оройуоннааҕы бэһис сүлүөттэрэ буолбута. «Социализм суола» хаһыат актыбынай кэрэспэдьиэннэрэ, эркин хаһыатын эрдээктэрдэрэ бэчээти тула кэрэспэдьиэннэри тардан, үлэни кууска ыппыттарын иһин уонна бэчээккэ көмөлөһөллөрүн иһин, бэһис сүлүөт биэргэтиитинэн, «Социализм суола» хаһыат кыһыл дуоскатыгар таһаарыллыбыттары уонна 30 солкуобайдаах табаарынан биризмийэлэммиттэрэ. Кинилэр ортолоругар сэттэ ини-бии буйуун Илларионовтаран Николай Афанасьевич (Ньукулаада) баара. Кини аата 1935 с. хаһыат бэс ыйын 20 күнүнээҕи 40(274) №-гэр киллэриллибитэ. Очотооһуга кэлимсэ холбосхутааһыны ыһтан, кулаагы кылаас быһыытынан эһии политика уонна култуурунай революцияны ытыгы үгэннээн бара турара. Норуот, ордук эдэр ычат сүргэтэ көтөбүлүбүт, социализмы тутуу иһин Социалистическай куоталаһы тэнийбит кэмэ. Николай ыкса доҕоро, комсомольскай тэрилтэҕэ биригэ үлэлээбит, биригэ кэрэспэдьиэннээбит Никитин Роман Андреевич 1940 с. Дьокуускайга учуутал үнүстүүтүгэр үөрэнэ сылдьан Сэбизскэй армияга сулууспалы барбыта. Ньукулаада, 1024 стрелковай полк ротатын рядовойа, 1944 с. ыам ыйын 18 күнүгэр Псковскай уобалас (урукхута Калининскай уобалас) Новоржевскай оройуонугар Литово дэриэбинэҕэ баар кылабыһаҕа көмүллүбүтүн туһунан биллэрбиттэрэ. Роман Андреевич Никитин «Кыһыл Сулус» уордьан кавалера, 219 стрелковай дивизия 710 стрелковай полкатын 9 ротатын хамаандалыы сылдьан, 1943 с. Курскай уобалас Ивьянскай оройуонун Новенькое салиэннэтигэр

— ТЫА ХАҢААЙЫСТЫБАТА —

— УСУУРТ —

СИЭМЭЛЭЭНИНГЭ ҮЛЭНИ САБАЛААТЫБЫТ

Бийлгүүттан сүүлүнү искусственной сизмэлээнин Саха сирин үрдүнэн бөтөрүнээрнэй сулууслаба бариллинэ. Саха өрөспүүбүлүкэтүгэр сүүлүнү искусственной сизмэлээнин тэрийигэ Тыа хаҥайыстыбатын министристибэтинэн бигэргэтиллибит. Былаанна олсубуран, өрөспүүбүлүкэ бөтөрүнээрнэй департамена 2019 сыл ахсынны 26 күнүгэр 649 №-дээх бирикээни таһаарбыта.

Улууслуттар бу үлэни тэрийи сабаланытын тулуун бөтөрүнээрнэй управление салайааччыта Владимир Еремеев билиһинээрэр.

—Сүүлүттэн бордодуусуйаны ыһыта искусственной сизмэлээнин орула олус улахан. Төһөнөн элбэх ыһабы буоһатабыт, төрөтөбүт да, үүт-ас эбиллэрэ, дьон үүттэн, эттэн дохуота улаатары өйдөнөр. Онон билиги сулууслабытыгар бу соругу итэҕэйбиттэрэ биер өтүнэн итэҕэйи, эрэнни көстүтүтэ буолар, иккис өтүнэн улахан эппитинэстэх.

Билиги улууслут, биллэрин курдук, үүтү, эти соботуолкалааһынна өрөспүүбүлүкэ инники кээбэ сылдыар. Сүүлүн, сылгы да ахсаанынан инникибит. Искусственной сизмэлээнингэ Тыа хаҥайыстыбатын министристибэти өрөспүүбүлүкэ үрдүнэн 20 мөл. үбү көрдө. Билиги улуус сүүлүбүт ахсаанын учуоттаан, үлэбитин былааннаан 3 мөл. 225 тыһ. туруорсубутт. 3900 ыһагы сизмэлээрнэ былааннаабыт.

Нэһиликтэринэн хайа ыйга, туйху сизмэлээтэххитигэр былаан-графиты онордубут, осеменатордары буллубут. Соторутаабыта кинилэри кытта мунуһахтаабыт. “Сахаплемхолбохуктан” осеменатордарга аналлаах 8 чымадааны адаллыбыт. Туттарга олус табыгастаах, туттар тэрипэ толору кампиликтиммит. Манньк чымадаанынан барыларын хаачыйарга соруктаабыт.

Сизмэлээнин уустук, бэйэтэ туһунан усулуобуйаны эрэйэр үпэ. Мөлтөх усулуобуйааах, кирдээх-халтаах, сиктээх-сыһастаах усулуобуйаа ыһах сизмэлээнини ылыммат, буһаарыт. Онон нэһиликтэ дайы сизмэлээр пууннары, анал дьаалары туруорсабыт.

Калар сылтан үүтү ыһаһына, туттаран үбү-харчыны ыһыта упарыйыһылар ийриллэрин билэбит. Онон бэлэмнэ сыдыабыт. Итинэн искусственной сизмэлээнин орула улаханынан, бу хайыскага бары эппитинэстэхтик сыһыеннаһабын, болломтобутун уурусун.

Кэлэстэ Алексей СЛЕПЦОВ.

ПОЛИНА ДЬЯЧКОВСКАЯ КЭРИЭНИГЭР – ВОЛЕЙБОЛ ТУРНИРА

Кулун тутар 14 күнүгэр Чурапчыга устуорду көбүлээччи, волейболга үгүс үөрэнээччини иитэн таһаарбыт Полина Михайловна Дьячковская кэриэнигэр волейболга өрөспүүбүлүкэтээби аһабыс турнир буолан ааста. Бу турнир бастаан, 1992 сыллаахха Полина Михайловна бэйэтэ көбүлээн, Сылан нэһиликтэ устуорду тэнитэр, чөл олобу сайыннарар баһаттан түөлбөлөр, араас түмсүүлэр, тэрилтэлэр, учаастактар икки ардыларыгар тэрийэн ыһылыта.

Ол иннинэ хас үлэлээбит нэһиликтэрин, оскуолаларын ахсын араас көрүннэргэ устуорт түһүлгэлэрин, күрэхтэһиһиһин тэрийээччи. Ол курдук, Болтонсоо опорон, дьаһа опорор хаһаайкаларга анаан аэробика сиксийэтин тэрийбитэ. Волейбол, баскетбол, хайыһар турнирдарын ыһылыта. Хайыһарга Чурапчы-Таатта маршрутунаан икки күннээх пробегы тэрийбитэ. Чурапчыга биһирэ үлэлиир дьүөгэлэринэн волейболга, баскетболга күрэхтэһиһилэр тэрийэн ыһылыта. Ону тэнэ иистэннээһинэр, тускулттар куруһуоктарын тэрийэн үлэлэппитэ. Хас үлэлээбит оскуоланын ахсын араас күрэхтэһиһилэргэ кини дьарыктыыр оҕолоро волейболга, баскетболга, чөлүкк атлетикага, хайыһарга өрүү инники күөһүгэ сылдьаллара.

1993 сылга улаханнык тымныһан, бүөрүгэр таас үөскээн ыарахан элпэрээсийини, уһун эмтэниһини ааста. Ол да буоллар, сөбүлүүр дьарыһын быраһаама, өрүү устуорду өрө тута, кизиник тарбата, үгүс ыһагы дьарыктыы сылдьыта. 1995 сылга кулун тутар 6 күнүгэр бүтэһик турнирын Сылан нэһиликтин дьахталларыгар ыһылыта. Бэйэтэ тэһиэ оонньоһубута. Турнир кыттыылаахтарыгар, бу турнир улуустаабы, онтон өрөспүүбүлүкэтээби турнир буоларыгар баһа санаатын эппитэ. Онтон хомойуох иһин, 1995 сыл муус устар 14 күнүгэр ыһаһыта көбөн, баһара-суһа 38 сааһыгар эмиксэ бу олохтон суох буолбута.

Кини суох буолбутун кэнниттэн кэргэнэ Михаил Владимирович, оҕолоро, биһирэ үөрэммит доһотторо, биһирэ үлэлээбит кэлиһээлэрэ, биһирэ төрөөбүттэрэ кини сабаллаабыт үлэтин саһаан, күн-бүгүнэ диэри турниры

ыһабыт. Турнир бастаан, 2000 сылга улуустаабы, онтон 2006 сылтан ыһа өрөспүүбүлүкэтээби таһымнаах буолбута.

Быйылгы турнирга уоссайа 8 хамаанда, Чурапчы, Амма улуустарыттан уонна Дьоккуускай куораттан кыттыыны ыһылар. Чурапчы 1-кы хамаандатыгар – халыһаан Терентьева Оксана Федоровна, Чурапчы 2-с хамаандатыгар – Филиппова Мотрена Николаевна, Алтан-Сентизова Наталья Васильевна, “Дохсун” Дьоккуускай-Николаева Анастасия Валерьевна, Мугудай-Анна Николаевна Пермякова, Сылан-Ильичева Мария Матвеевна, И.М. Павлов аатынан Чурапчы орто оскуолата – Потапова Саргылаана Христовонова.

Иван Михайлович Павлов аатынан Чурапчы орто оскуолатыгар күрэхтэһиһини үөрүүлээхтик арыһыта турнир кылаабынай судьйата, СӨ үөрэҕириитин туйгуна, СӨ үлөлээх учуутала, “Дети Азии” пунда стипендиата, өрөспүүбүлүкэтээби “Гордость Якутии” нуруот куластааһынынан “Бастың учуутал” аат хаһаайына, устуорду көбүлээччи Владислав Николаевич Кривошапкин, Чурапчы улуунун волейбол федерациятын салайааччытын солбуйааччы, СӨ үөрэҕириитин туйгуна, Семен Андреевич Новгородов аатынан Чурапчы орто оскуоланын дириктэрэ Надежда Васильевна Уарова, Полина Михайловна биһирэ төрөөбүт адыһы, СӨ культуураһын туйгуна Евдокия Михайловна Калачева, Полина Михайловна биһирэ үөрэммит доһотторун аатыттан, “Урожай” уосастыба бөтөрөөнэ Прасковья Николаевна Дьячковская, Полина Михайловна кэргэнэ, РФ үөрэҕириитин туйгуна, Чурапчытаабы Иван Михайлович Павлов аатынан орто оскуола дириктэрэ Михаил Владимирович Дьячковский тыл эһилэр, күрэхтэһиһилэргэ бэйэлэрин баһа санааларын тэриһилэр.

Кыһа, СӨ үөрэҕириитин туйгуна Марианна Михайловна Слепцова саһайар “Айыл” хомускулттар ансамблыллара эбэрделээтилэр.

Хамаандалар икки бөлөхкө араһан, 1-кы бөлөх Чурапчытаабы физкултуура үһүстүүтүн, 2-с бөлөх Чурапчытаабы

С.А.Новгородов аатынан орто оскуола саһалларыгар оонньоһотулар. Күрэхтэһиһи олус өрө кууруулээхтик, тыһаһыннаахтык баран, финалга Амматтан Алтан нэһиликтин, Дьоккуускай куораттан “Дохсун”, Чурапчы 2-с оскуоланын тэһиэстэ тоһторун хамаандалара табыстылар. Олус интэриһинэй, эрийсиһилээх оонньуу бастаһы мистэни быһдыһыы иһин буолла. Ол түмүгэр 2 – 1 ахсаанынан Амма улуунун Алтан нэһиликтин хамаандата күрэхтэһи кыһыһылааһынан буолла. Бу хамаанда биер уратыһын хамаанда халыһаана Сентизова Наталья Васильевна 3 төрөппүт кыһыһаан уонна 2 балтыһаан оонньоһотулар. Наһараадалааһыһына үс ыһык ийэлэрин пьедесталга көтөбөн таһаарыттарга олус барыһытын үөртэ уонна долгутта.

Уоссай түмүккэ: 1 мистэ – Амма улуунун Алтан нэһиликтин хамаандата. Бирийһэ-улуустаабы оскуолалар дириктэрдэрин ассоциацията туруорбут тэлэбиһсэрэ туттарыһына.

2 мистэ – интэринээт-оскуола хамаандата. Бирийһэ-Полина Михайловна биһирэ төрөөбүттэриһтэн 10.000 солк. харчыһан бариллинэ.

3 мистэ – “Дохсун” Дьоккуускай куорат хамаандата. Бирийһэ Полина Михайловна оҕолоруттан тэлэбиһсэр буолла.

Итини тэнэ Полина Михайловна чугасдьоно, аймахтара, биһирэ алтыһыт доһотторо, үлэлээн аастыт тэриһтэ о.д.а. олохтообут номинацияларын үгүс кыттааччы тутта. Күрэхтэһиһи үрдүк таһымна ыһыттыларга көмөлөһүт, устуонсардаабыт уонна тэрийсибит бары дьоммутугар-сэргэбитигэр, тэриһтэлэр салайааччыларыгар барба махталыһын тэһрээбит.

Быйылгы турнир үгүс иһиһээ устуорт, чөл олобу пропагандалааһын, патриотизм сайдарыгар үтүө холобур, өйдөбүт буолуо диэн эрэнэбит. Инники ыһах күрэхтэһиһилэриһтиһэр өссө да элбэх хамаанда көхтөөхтүк кыттыа диэн баһа санаабыһын тэһрээбит.

Полина Михайловна төрөппүт оҕолоро: Марианна Михайловна СЛЕПЦОВА, Туяра Михайловна КИМ, Андрей Михайлович Дьячковский.

— ЗДРАВООХРАНЕНИЕ —

ПРОФИЛАКТИКА КОРОНАВИРУСНОЙ ИНФЕКЦИИ

ПРАВИЛО 1. ЧАСТО МОЙТЕ РУКИ С МЫЛОМ

Чистите и дезинфицируйте поверхности, используя бытовые моющие средства.

Гигиена рук – это важная мера профилактики распространения гриппа и коронавирусной инфекции. Мытье с мылом удаляет вирусы. Если нет возможности помыть руки с мылом, пользуйтесь спиртосодержащими или дезинфицирующими салфетками.

Чистка и регулярная дезинфекция поверхностей (столов, дверных ручек, стульев, гаджетов и др.) удаляет вирусы.

ПРАВИЛО 2. СОБЛЮДАЙТЕ РАССТОЯНИЕ И ЭТИКЕТ

Вирусы передаются от больного человека к здоровому воздушно-капельным путем (при чихании, кашле), поэтому необходимо соблюдать расстояние не менее 1 метра от больных.

Избегайте трогать руками глаза, нос или рот. Вирус гриппа и коронавирус распространяются этими путями.

Надевайте маску или используйте другие подручные средства защиты, чтобы уменьшить риск заболевания.

При кашле, чихании следует прикрывать рот и нос одноразовыми салфетками, которые после использования нужно выбрасывать.

Избегая излишние поездки и посещения многолюдных мест, можно уменьшить риск заболевания.

ПРАВИЛО 3. ВЕДИТЕ ЗДОРОВЫЙ ОБРАЗ ЖИЗНИ

Здоровый образ жизни повышает сопротивляемость организма к инфекции. Соблюдайте здоровый режим, включая полноценный сон, потребление пищевых продуктов богатых белками, витаминами и минеральными веществами, физическую активность.

ПРАВИЛО 4. ЗАЩИЩАЙТЕ ОРГАНЫ ДЫХАНИЯ С ПОМОЩЬЮ МЕДИЦИНСКОЙ МАСКИ

Среди прочих средств профилактики особое место занимает ношение масок, благодаря которым ограничивается распространение вируса.

Медицинские маски для защиты органов дыхания используют:

- при посещении мест массового скопления людей, поездках в общественном транспорте в период роста

заболеваемости острыми респираторными вирусными инфекциями;

- при уходе за больными острыми респираторными вирусными инфекциями;

- при общении с лицами с признаками острой респираторной вирусной инфекции;

- при рисках инфицирования другими инфекциями, передающимися воздушно-капельным путем.

КАК ПРАВИЛЬНО НОСИТЬ МАСКУ?

Маски могут иметь разную конструкцию. Они могут быть одноразовыми или могут применяться многократно. Есть маски, которые служат 2, 4, 6 часов. Стоимость этих масок различная, из-за различной пропитки. Но нельзя все время носить одну и ту же маску, тем самым вы можете инфицировать дважды сами себя. Какой стороной внутрь носить медицинскую маску – принципиально.

Чтобы обезопасить себя от заражения, крайне важно правильно ее носить:

- маска должна тщательно закрепляться, плотно закрывать рот и нос, не оставляя зазоров;

- старайтесь не касаться поверхностей маски при ее снятии, если вы ее коснулись, тщательно вымойте руки с мылом или спиртовым средством;

- влажную или отсыревшую маску следует сменить на новую, сухую;

- не используйте вторично одноразовую маску;

- использованную одноразовую маску следует немедленно выбросить в отходы.

При уходе за больным, после окончания контакта с заболевшим, маску следует немедленно снять. После снятия маски необходимо незамедлительно и тщательно вымыть руки.

Маска уместна, если вы находитесь в месте массового скопления людей, в общественном транспорте, а также при уходе за больным, но она нецелесообразна на открытом воздухе.

Во время пребывания на улице полезно дышать свежим воздухом и маску надевать не стоит.

Вместе с тем, медики напоминают, что эта одиночная мера не обеспечивает полной защиты от заболевания. Кроме ношения маски необходимо соблюдать другие профилактические меры.

ПРАВИЛО 5. ЧТО ДЕЛАТЬ В СЛУЧАЕ ЗАБОЛЕВАНИЯ ГРИППОМ, КОРОНАВИРУСНОЙ ИНФЕКЦИЕЙ?

Оставайтесь дома и срочно обращайтесь к врачу.

Следуйте предписаниям врача, соблюдайте постельный режим и пейте как можно больше жидкости.

КАКОВЫ СИМПТОМЫ ГРИППА/КОРОНАВИРУСНОЙ ИНФЕКЦИИ

Высокая температура тела, озноб, головная боль, слабость, заложенность носа, кашель, затрудненное дыхание, боли в мышцах, конъюнктивит. В некоторых случаях могут быть симптомы желудочно-кишечных расстройств: тошнота, рвота, диарея.

КАКОВЫ ОСЛОЖНЕНИЯ

Среди осложнений лидирует вирусная пневмония. Ухудшение состояния при вирусной пневмонии идёт быстрыми темпами, и у многих пациентов уже в течение 24 часов развивается дыхательная недостаточность, требующая немедленной респираторной поддержки с механической вентиляцией лёгких. Быстро начатое лечение способствует облегчению степени тяжести болезни.

ЧТО ДЕЛАТЬ ЕСЛИ В СЕМЬЕ КТО-ТО ЗАБОЛЕЛ ГРИППОМ/КОРОНАВИРУСНОЙ ИНФЕКЦИЕЙ?

Вызовите врача.

Выделите больному отдельную комнату в доме. Если это невозможно, соблюдайте расстояние не менее 1 метра от больного.

Ограничьте до минимума контакт между больным и близкими, особенно детьми, пожилыми людьми и лицами, страдающими хроническими заболеваниями.

Часто проветривайте помещение.

Сохраняйте чистоту, как можно чаще мойте и дезинфицируйте поверхности бытовыми моющими средствами.

Часто мойте руки с мылом.

Ухаживая за больным, прикрывайте рот и нос маской или другими защитными средствами (платком, шарфом и др.). Ухаживать за больным должен только один член семьи.

ЦУБ Чурапчинского улуса.

— К 75-ЛЕТИЮ ВОВ —

В Чурапчинском улусе снимут фильм о Герое ВОВ

В Чурапчинском районе начинается сбор материалов для выпуска документального фильма о легендарном артиллеристе Гаврииле Дмитриевиче Протодяконове, режиссером которого является Наталья Михалева – Сайа. В этом году уроженцу Алагарского наслега Чурапчинского района исполняется 110-лет.

Гавриил Дмитриевич Протодяконов стал одним из героев Сталинградской битвы. Руководство района неоднократно пыталось добиться признания для якутянина и присвоить звание Героя Советского Союза. Но до сих пор этот вопрос не решен.

По словам председателя улусного Совета депутатов Афанасия Захарова, общественность Чурапчинского улуса еще раз обратилась предложением о присуждении звания Героя Советского Союза Гавриилу Дмитриевичу Протодяконову.

«В связи с тем, что во время войны были утеряны все документы, присуждение звания Героя ранее не

удалось. На сегодня общественность опять обращается с просьбой, но пока нам отвечают о том, что нет архивных документов», – рассказал Афанасий Захаров.

В данное время ведутся переговоры между организатором проекта Алагарским наслегом о снятии документального фильма о войне.

«Во время празднования 85-летия планируются съемки сюжетов с участием населения. Со стороны

руководства улуса будет оказана посильная помощь по организации и реализации данного проекта», – отметил Афанасий Захаров.

Гавриил Дмитриевич ушел на фронт зрелым тридцатилетним мужчиной. Храбрости и отваги ему было не занимать. Всего за время войны он награжден медалями "За отвагу", "За оборону Сталинграда", "За взятие Варшавы", "За взятие Берлина" и знаком "Отличный артиллерист". Эти

награды в полной мере не отразили суть подвига "снайпера-бронбойщика-артиллериста", как окрестили его боевые друзья и товарищи. Победе под Сталинградом придается огромное значение, она стала первой победой нашего народа в войне против захватчика, переломным моментом войны. Гавриил Дмитриевич внес немалую лепту в этот знаменитый бой. Летом в 1943 году он проделал то же самое при сражении у деревни Голан Долина. После гибели командира, Протодяконов остался один. Он успел подбить три "тигра", а потом сумел выползти, раненый и контуженный. И этот подвиг остался без награды.

Гавриил Дмитриевич по образованию был учителем. На народном просвещении проработал с 1933 г. по 1974 год. Был награжден знаком "Отличник народного просвещения РСФСР". Отец большого семейства, с женой Прасковьей Алексеевной Рудиной воспитали 9 детей.

Пресс-служба МО
«Чурапчинский улус».

— СЫЛГЫҢЫТ КҮНҮГЭР —

сылгыларын тэнгэ көрө сылдылалара.

Бүөтүр барахсан олус үтүө майгылааба, хаһан да кыһыра сылдыарын көрбөтөбүм, куруутун онуманы кэпси-ипси, күлэ-үөз сылдыааччы. Хаһан да санаатын түһэрбэтэ, наар үчүгэйи эрэ ырааан кэпсиирэ, дьону кытта оонньуу-күлэ, хаадылаһа сылдыар буолааччы. Онтон атын миннэбинэ, ыһыгыра сыста сылдыар курдук олус үчүгэйдик туттан опорор буолара, ыһыра, ботото, үүнэ барыта дьыл-дьал буолааччы. Кини ону таһынан уус этэ, олус ыраас туттунуулаах, татна-сапта сылдыара да сыыстан-буортан тэйбит курдук ыраас, орун-онугар буолара.

Сопхуос саһана, дириэктэр В.Х. Жебсанн Бүөтүрү икки сыл субуруччу Москваба, киин "Московская" ипподромна кэпсэтэн тириэньэр

Сыспай сизэллээби сырыырбаппыт Сэдээлиһэп сылгыһыт

Саха сиригэр Ил Дархан Ыйаабынан кулун тутар 21 күнүгэр Сылгыһыт күнэ бэлиэтэнэр. Бу күнү көрсө олобун сылгы иитиитигэр анаабыт, убайым кэриэтэ саныыр киһибин, кырдыас сылгыһыт Петр Михайлович Седалищев туһунан ахтан аһарыахпын баҕарабын. Кини 1932с. алтынньы 12 күнүгэр Мырылаба төрөөбүтэ, тыыл, үлэ бэтэрээнэ, Хоту көһөрүллүү кыттыылааба этэ. "Кыһыл партизан" колхуоска, Н.Д. Субуруускай аатынан сопхуоска 40-тан тахса сыл сүрүниээн сылгыһыттан, зооветеринар үлэлээбитэ, быһыгыр биригэдьиридээбитэ. Ону тэнэ ат баайытыгар тириэньэрдээбитэ. Өр сыллаах таһаарылаах үлэтэ сыаналанан, "Норуот хаһаайыстыбатыгар ситиһилэрин иһин" боруонса мэтээл хаһаайынынан буолбута, Бүтүн Сойуустаабы норуот хаһаайыстыбатын ситиһилэрин быыстапкатыгар кыттар чиэскэ тиксибитэ, "В.И. Ленин төрөөбүтэ 100 сылыгар", "1941-1945сс. килбиэннээх үлэтин иһин" мэтээл хаһаайына.

Бүөтүр дьингэр, төрөөбүт араспаанньата Николаев диэн этэ. Төрөппүт аҕата Егор Николаев – Чэппиздэй Дьөгүөр диэн киһи Чэппиздэй Амматын олохтоого эбит. Кыра сааһыгар кинини төрөппүттэрэ "Кыһыл сизмэ" колхуоска үлэлиир Сүөдээх Седалищевтаахха ииттэрэ биэрбиттэр, оһон ииппит аҕатын араспаанньатын ылан Седалищев буолбута. Бүөтүр кыра сааһыттан сылгыны олус сөбүлүүр. Мөбөр сылгы баар да, ону кини миннэрэ. Ону дьон бэлиэтии көрөн, ыһааха кини ат сүүрдээччинэн буолар. Оччолорго сылгыны наар колхуос үлэтигэр туһаналлара. Оттон от үүммэтэх дьылыгар сылгыларын үүрэн, Кэбээйи оройуонун Сииттэ нэһилиэгэр кыстата бараллара. Иккэ буолан 70-ча кыра сылгыны аһатан кыстаталлара. Убайа Николай Егорович Николаев салайытынан илдьэллэрэ. Кини хонук сирдэригэр отторун кэпсэтэрэ уонна күрүөлээх сиргэ от ыһан аһаталларыгар бэлэм онороро. Ону таһынан үс киһи хонук сирдэрин булан бэлэмниирэ. Өрүһү II-с Хомуустаабынан туораан, Нам оройуонунан, Үрүн Күөлүнэн Сииттэбэ тийэллэрэ. Убайдара Ньюкулай утуулар танаастарын, туттар тэриллэрин, өйүлэрин сыарбатыгар тийэ сылдыара. Бүөтүр Николай Афанасьевич Чичигинаровтыын иккэн сылгыларын үүрэн илдьэллэрэ. Ньюкулай подотчоттаах буолан, отторун, хонуктарын тутта харчынан телеһөн иһэрэ

үһү. Сииттэбэ нэдиэлэни быһа айаннаан тийэллэрэ. Оччолорго сир ахсын дьон кыстаан опорор буолан, улахан эрэйи көрсүбэхкэ айанныллар.

Бүөтүр ол кыһын, 1950 сыллаахха, аналын Таяны көрсөн, бэйэ-бэйэлэрин сөбүлэһэн, саас ыал буолаллар. Саас уу-хаар ууллуон иннинэ убайдара Ньюкулай Сииттэбэ тийэр. Таялаах Бүөтүрү кыһа дьонно албаан атаараллар. Бүөтүр Таянын атыгар мэнэһиннэрэн, сылгыларын үүрэн, соробор ыалга, сорох ардыгар сиргэ хонон, нэдиэлэни быһа айаннаан дойдуларыгар этэннэ кэлэллэр.

Саһа холбослут эдэр дьон дойдуларын булаат, үлэ үөһүгэр түспүттэрэ. Бүөтүр сөбүлүүр идэтинэн сылгыһыттаан барыта. Саһа ыал сизринэн, туста дьиз-уот туттан, оҕо-уруу төрөтөн олоруохтарын наада. Оһон Бүөтүр сылгыларын көрө сылдыан, Бабаба үрэх халдыаһы өтүгэр тутуу маһын көрөн, табаарыһынын Михаил Михайлович Хоютановтыын мас кэридибтэрэ. Оччолорго "Дружба" эрби диэн суоҕа. Иккэн тэрээх сүгэлээхтэрэ. Оһон эдэр дьон туруоруммут сорукутарын топорсору, улахан үлэбэ туруммуттара. Нэдиэлэттэн ордук кэм устата 180 устуука талыы тиити охторон, дьиз маһа сыһыа бэлэм буолбута. Ол курдук, 1952 сыл күһүнүгэр табаарыстарын, аймахтарын көмөлөһүннэрэн улахан, саһа дьизбэ кирибтэрэ. Бүөтүр күн аайы эрдэ туран сылгыларын бэрийэрэ, аһатара, үөрдүүрө. Күн былдыаһыга буолара. Ону Бүөтүр барахсан үлэтигэр олус бэриниилээх буолан барытын ситиһэрин сөбө эрэ саныытын.

Кэргэнэ Тая Лахалдыга ыанньахсыттыра. Дьиз кэргэн 5 оҕоно төрөтөн, улаатыннарар, атахтарыгар туруорбуттара. Бастагы оҕолорун аҕатын аатынан Бүөтүр диэн ааттаабыттара. Онтон кэлэр кыргыттар Саргы, Лариса, Мара диэннэр. Саһамай кырларын, уолларын Уоһук диэн сүрэхтээбиттэрэ. Седалищевтар 59 сыл устата эйдэмнээхтик биригэ ыал буолан олорон, ытык ыал аатын сүлүттэрэ.

Бүөтүр туох да үлэттэн толлон турбат киһи этэ. Сайынын ааттаах от охсоочу буолара. Уопсайга сылгытын көрөрө, зооветеринар. Аны кэтэх сүөһүлэрин көрөрө, оччолорго кэтэх ыалга сылгыны иитэр көнүлүлэмэт этэ. Сылгыһыттар тупса зооно тэринэн оттууллара. Колхуос аллараа Бабабаба уонна Татыйаан диэн сиргэ оттороро. Ону тэнэ Бабаба үрэхин сүннүүн уонна ол аттынаабы алаастарын эби биэрэрэ. Оттуу да сырытталлар,

үөрэбэр ыппыта. Сайынын иккилии ый баран кэлэрэ. Оччолорго ипподрому ССРС гражданской оборонына начальнигы, маршал С.М. Буденный салайара. Онно сылдьан С.М. Буденный кытта хаартыскага түһэр дьолломмута. Аны тириэньэрэ аатырбыт Насибов диэн татаар киһитэ этэ. Кини эрчийэр Анилин диэн ыраас хааннаах атыыра Европаба баран бастаан турардаах. Насибов атын бэйэтэ эрчийэрэ, сүүрдэрэ. Ити курдук, убайым тэнэ истинник саныыр киһим, сылгыны иитиигэ олобун анаабыт Петр Михайлович Седалищев чулуу дьону кытта кылгас кэмгэ алтыһан ааспыт түгэнин олобун биир умнуллубат, дьоллоох кэминэн ааҕара.

Итинтэн сизтэрэн, Петр Михайлович тириэньэрдир кэмнэригэр улуустаабы "Сана олох" хаһаака оччотооҕу кэмгэ тахсыбыт ат сүүрдүүтүгэр ситиһилибит дааннайдары аҕалабын.

1967с. кулун тутар 30 күнэ, Майаба зональнай ат сүүрдүүтэ. Тириэньэр Иннокентий Саваич Свинобоев, солбуйааччы Петр Михайлович Седалищев Субуруускай аатынан сопхуос хамаандатын салайан илдьэн күрэхтэспиттэрэ.

1600м. Сиздэрэ 1-кы миэстэ – 2 мүн. 16 сек.
3200м. Дыллыктай 1-кы миэстэ – 4 мүн. 49 сек.
3200м. Иккис түһүмэххэ Кетүүк күрэхтэһэр ата сүүрдүүккэ, босхо очукуо ылар.
3200м. иккис түһүмэххэ Дьылсаана 1-кы миэстэ.
Уопсайа 10 сүүрүү түмүгүнэн 7 кыайыыны ылан, бастаан тахсаллар.

1967с. оройуон үбүлүүдээх сүүрдүүтүгэр бэс ыйын 18-19 күннэригэр кырдыас аттары сүүрдүүгэ 4800м. Дьылсаана 6 мүн. 59 сек. кэлэн бастыыр. Онно Амма Харата иккис түһүмэххэ 6 мүн. 21 сек. 6 дэл. кэлэн, бастагы миэстэ буолбут.

Уопсай түмүккэ "Субуруускай" колхуос бастаабыт, "Эрилик Эристиин" колхуос иккис, Ленин аатынан колхуос үһүс миэстэбэ тиксибиттэр.

Ити курдук, төрүт дьарыкпытын сыспай сизэллээби сайыннарыыга таһаарылаахтык үлэлээбит оройуон биир бастың сылгыһыта, ат сүүрдүүтүн успуорт быһыытынан сайдарыгар дьолун кылаатын киллэрсит Петр Михайлович Седалищев туһунан иһирэх ахтыбын түмүктүүбүн.

Николай ИУСТИНОВ,
Хатылы нэһилиэгин Бочуоттаах олохтооҕо,
бэтэрээн сылгыһыт.

--- КӨР-СЭРГЭЭ ---

--- ТУСКУЛ БИЛГЭЛИЙР ---

Кулун тутар 20 күнэ – бу күн сылпыйдагына 40 күн сылпыйар, тымныйдагына 40 күн тымныйар. Ол аата ыам ыйыгар дизри.
Кулун тутар 17 күнүттэн 20 күнүзүгүр дизри хайдах халлаан буоларын анаарыахпыт.
Кулун тутар 20-21 күнэ – күн сааскы тэҥнэһиитэ саас сабаланаар. Дьыл орунун баһа быстар. Саас сабаланаар, 44 дьылбар хаалар.
Кулун тутар 30 күнэ – Баһылай Таммакыт күнэ, Таммакытыр. Муус чопчулар хойуу, үлүн буоллахтарына, уулаах сыл кэлэр.
Кулун тутар – кыыс эргэ сүктүбэт ыйа- кубулдаттаах кулун тутар ый.

Күммүг. Билигин 11ч 56 м -5ч 09м =6 ч 48 мүнүүтэ уһаата.
Ыйтан тутулуктаах туһалаах сүбэлэр:
Ый харчыга сүбэлэр.
• Кулун тутар 15-18 күнүзүгүр харчыгы барыстаахтык ух эбэтэр улахан атыыта ыл.
• Кулун тутар 11 күнүгүр кирэдьиит ыларга саамай табыгастаах күн.
• Кулун тутар 6,8,9 күнүзүгүр харчыга олус кутталлаах күн, харчыны тулпатабын ордук.
• Кулун тутар 3-4 күнүзүгүр аһымал санааланы тэрээһинигэр кыттыс.
• Кулун тутар 25 – 27 - 29 күнүзүгүр харчыны уурдарарга, изс биэрэргэ лотерея ыларга табыгастаах күн.
• Кулун тутар 14-15 күнүгүр харчыгы аабар күнүгү – ороскуот уонна дохуот.

Ый баттах кырыыйытыгар сүбэлэр.
• Кулун тутар 16-17 күнүзүгүр баттах кырыыйтарыта табыллыбат кэмэ. Онон кэлэр нэдиэлэ диэри кэтэһин.
• Кулун тутар 7 күнүгүр баттах кырыыйтарга саамай табыгастаах кэм.
Ый балыксыттарга сүбэлэр:
• Кулун тутар 19-22 күнүзүгүр балык үчүгэйдик тутар кэмэ.
• Кулун тутар 22-23 күнүгүр балык аанньа тулгат кэмэ (Ый туслар кэмэ), биризмэһиити халтайга барааман.
• Кулун тутар 20-21 күнүзүгүр балык ортотук тутар кэмэ.
• Кулун тутар 19-21 күнүзүгүр балык үчүгэйдик тутар кэмэ.

ТУСКУЛ.

НВК SAHA

«Саха» НКХ ханаалын
кулун тутар 23 – кулун тутар 29 күнүнээби бырагыраамата

НВК SAHA

Кулун тутар 23 күнэ бэтидэһинньик	Кулун тутар 24 күнэ оптуорунньук	Кулун тутар 25 күнэ сэргээ	Кулун тутар 26 күнэ чэппизр	Кулун тутар 27 күнэ бэтидэһинньик	Кулун тутар 28 күнэ субуота	Кулун тутар 29 күнэ баскыһыанньа
06:00 - Сана күн 6+ 07:00 - Сана күн 6+ 09:00 - «Саха сирэ» инф. бизрии 12+ 09:15 - Дойдум дьэно 6+ 09:30 - Кэрэ кистэлэнэ 12+ 10:30 - Тыһынаах дорбоон 11:15 - Өркөн өй 12+ 12:30 - Эл иитэ 12+ 13:15 - Кыайыы-75 12+ 13:30 - Саха Сирэ-Якутия 14:00 - Тэтим чааһа 12+ 15:00 - Готовим вкусно 16:00 - Саха Сирэ-Якутия 12+ 16:15 - Бай 12+ 16:45 - Бастың клип 12+ 17:00 - К всемирному дню водных ресурсов 12+ 17:30 - Полярная звезда 6+ 17:45 - Мультсериал 6+ 18:00 - «Саха Сирэ» информационнай бизрии 12+ 18:15 - Лекториум 12+ 19:00 - «Якутия» информационная программа 12+ 19:15 - Талбан 12+ 20:30 - «Саха Сирэ» информационная программа 12+ 21:00 - Санаа күүһэ 12+ 21:30 - Тыһынаах дорбоон 22:15 - Бастың клип 6+ 22:30 - Итоги дня 12+ 23:00 - Лекториум 12+ 23:45 - Бастың клип 6+ 00:00 - К всемирному дню водных ресурсов 12+	06:00 - Сана күн 6+ 07:00 - Сана күн 6+ 09:00 - «Саха сирэ» инф. бизрии 12+ 09:15 - Репортаж 6+ 09:30 - Ачыттар 12+ 10:30 - Санаа күүһэ 12+ 11:00 - Актуальное интервью 12+ 11:15 - Талбан 12+ 12:30 - Лекториум 12+ 13:15 - Кыайыы-75 12+ 13:30 - Саха Сирэ-Якутия 14:00 - Тэтим чааһа 12+ 15:00 - Кэрэ кистэлэнэ 16:00 - Саха Сирэ-Якутия 12+ 16:15 - Тыһынаах дорбоон 17:00 - К всемирному дню борьбы с туберкулезом 12+ 17:30 - Полярная звезда 6+ 17:45 - Мультсериал 6+ 18:00 - «Саха Сирэ» информационная бизрии 12+ 18:15 - Сэргээ 12+ 19:00 - «Якутия» инф. программа 12+ 19:15 - Талбан 12+ 20:30 - «Саха Сирэ» информационная программа 12+ 21:00 - Санаа күүһэ 12+ 21:30 - Сэһэн сирэ 6+ 22:15 - Кэрэ кистэлэнэ 12+ 22:30 - Итоги дня 12+ 23:00 - Сэргээ 12+ 23:45 - Бастың клип 6+ 00:00 - К всемирному дню борьбы с туберкулезом 12+	06:00 - Сана күн 6+ 07:00 - Сана күн 6+ 09:00 - «Саха сирэ» инф. бизрии 12+ 09:15 - Дойдум дьэно 6+ 09:30 - Город женщин 12+ 10:30 - Санаа күүһэ 12+ 11:00 - Актуальное интервью 12+ 11:15 - Талбан 12+ 12:30 - Сэргээ 12+ 13:15 - Кыайыы-75 12+ 13:30 - Саха Сирэ-Якутия 12+ 14:00 - Тэтим чааһа 12+ 15:00 - Ачыттар 12+ 16:00 - Саха Сирэ-Якутия 12+ 16:15 - Сэһэн сирэ 6+ 17:00 - К дню работника культуры в РФ 12+ 17:30 - Полярная звезда 6+ 17:45 - Мультсериал 6+ 18:00 - «Саха Сирэ» информационная бизрии 12+ 18:15 - Аал-луук мас 12+ 19:00 - «Якутия» информационная программа 12+ 19:15 - Талбан 12+ 20:30 - «Саха Сирэ» информационная программа 12+ 21:00 - Санаа күүһэ 12+ 21:30 - Сэһэн сирэ 6+ 22:15 - Бастың клип 6+ 22:30 - Итоги дня 12+ 23:00 - Аал-луук мас 12+ 23:45 - Бастың клип 6+ 00:00 - К дню работника культуры в РФ 12+	06:00 - Сана күн 6+ 07:00 - Сана күн 6+ 09:00 - «Саха сирэ» инф. бизрии 12+ 09:15 - Дойдум дьэно 6+ 09:30 - Готовим вкусно 12+ 10:30 - Санаа күүһэ 12+ 11:00 - Актуальное интервью 12+ 11:15 - Талбан 12+ 12:30 - Аал-луук мас 12+ 13:15 - Кыайыы-75 12+ 13:30 - Саха Сирэ-Якутия 12+ 14:00 - Тэтим чааһа 12+ 15:00 - Готовим вкусно 12+ 16:00 - Саха Сирэ-Якутия 12+ 16:15 - Сэһэн сирэ 6+ 17:00 - К всемирному дню театра 12+ 17:30 - Полярная звезда 6+ 17:45 - Мультсериал 6+ 18:00 - «Саха Сирэ» информационная бизрии 12+ 18:15 - Один из нас 12+ 19:00 - «Якутия» информационная программа 12+ 19:15 - Талбан 12+ 20:30 - «Саха Сирэ» информационная программа 12+ 21:00 - Санаа күүһэ 12+ 21:30 - Сэһэн сирэ 6+ 22:15 - Кэрэ кистэлэнэ 12+ 22:30 - Итоги дня 12+ 23:00 - Один из нас 12+ 23:45 - Бастың клип 6+ 00:00 - К дню работника культуры в РФ 12+	06:00 - Сана күн 6+ 07:00 - Сана күн 6+ 09:00 - «Саха сирэ» инф. бизрии 12+ 09:15 - Репортаж 6+ 09:30 - Город женщин 12+ 10:30 - Санаа күүһэ 12+ 11:00 - Актуальное интервью 12+ 11:15 - Талбан 12+ 12:30 - Один из нас 12+ 13:15 - Кыайыы-75 12+ 13:30 - Саха Сирэ-Якутия 12+ 14:00 - Тэтим чааһа 12+ 15:00 - Готовим вкусно 12+ 16:00 - Саха Сирэ-Якутия 12+ 16:15 - Сэһэн сирэ 6+ 17:00 - К всемирному дню театра 12+ 17:30 - Полярная звезда 6+ 17:45 - Мультсериал 6+ 18:00 - «Саха Сирэ» информационная бизрии 12+ 18:15 - Эл иитэ 12+ 19:00 - «Якутия» информационная программа 12+ 19:15 - Өркөн өй 12+ 20:30 - «Саха Сирэ» информационная программа 12+ 21:00 - Эр санаа 12+ 22:00 - Бай 12+ 22:30 - Итоги дня 12+ 23:00 - Эл иитэ 12+ 23:45 - Бастың клип 6+ 00:00 - К всемирному дню театра 12+	06:00 - Геван 12+ 06:30 - Репортаж 12+ 06:45 - Дойдум дьэно 12+ 07:00 - Сана күн-Новый день 6+ 09:00 - Новости 12+ 09:15 - Истин илдьит 6+ 09:45 - Бастың клип 12+ 10:00 - Кэл, опор, сэлэргэһиэх 6+ 11:00 - Хранители времени 12+ 11:30 - Новости парламента 12+ 11:45 - Саха итэбэлэ 12+ 12:15 - Уостан тустар ырыалар 6+ 12:30 - Ачыттар 12+ 13:30 - Саха сирэ. Күнтэн күн 12+ 14:30 - Геван 12+ 15:00 - Истин илдьит 6+ 15:30 - Санаа күүһэ 12+ 17:30 - Кыайыы-75 12+ 18:30 - Дом мечты 12+ 19:00 - Эл сулускуе 12+ 21:00 - Саха сирэ. Күнтэн күн 12+ 22:00 - ТВ-спорт 12+ 00:00 - Өркөн өй 12+	06:00 - Геван 12+ 06:30 - Кэл, опор, сэлэргэһиэх 6+ 07:30 - Бастың клип 12+ 07:45 - Полярная звезда 6+ 08:30 - Родной край 6+ 09:00 - Новости 12+ 09:15 - Истин илдьит 6+ 09:45 - Саас кэлбитинэн! 10:00 - Будем вместе 12+ 10:15 - Хотуу сулус 6+ 10:45 - Одо саас ылымыр 11:00 - Мультсериал 6+ 11:30 - Дом мечты 12+ 12:00 - Хранители времени 12+ 12:30 - Готовим вкусно 13:30 - Итоги недели 12+ 14:30 - Геван 12+ 15:00 - Истин илдьит 6+ 15:30 - «Олох бүппэт охсуһуу» народнай суруйааччы Е.П.Неймохов теребүтэ 70 сылыгар 6+ 16:30 - Охота и рыбалка в Якутии 12+ 17:00 - Клевая рыбалка 12+ 17:30 - ТВ-спорт 12+ 20:00 - Тыһынаах дорбоон 12+ 20:45 - Бастың клип 6+ 21:00 - Итоги недели 12+ 22:00 - Кэсизэр 12+ 00:00 - Бастың клип 6+ 00:15 - Кэсизэр 6+

ЭБЭРДЭЛИИБИТ!

Күндү дөммултун – Российский федерация уолсай үөрэхтээшинин бочуоттаах үлэһитин, Российский федерация суруналыыстарын сойууһун чилиэтин, Саха өрөспүүбүлүкэтин үөрэбириитин туйгуһун **Парасковья Ивановна ПОПОВАНЫ** уонна «За вклад в повышение статуса отца и укрепление института семьи», «За заслуги перед районом 3 степени», «За вклад в развитие Музудайского наслега» бэлгилэр хаһаайынарын **Егор Ильич ПОПОВУ** үбүлүүдээх 60 сааһытынан ис куттан тускулуубут!

Баҕарабыт эһиэхэ чөл доруобуйаны, үрүлүдэр үлэни-хамнаһы, уйгулаах, унаар олобу, дьыа кэргэн төлүөтү тосхолун!

Эһиги үтүөнү түстүүр суба-ама тылпаргыт тэнийэ, сайдам санааларыт сарыаллана турдуннар, үтүө санааларыт үйэлэри туораатыннар.

Алгыс санааны кытта оболоргут, уруу-аймах дьоннугут.

Муниципальное образование «Чурапчинский улус (район)» Республики Саха (Якутия)
РАСПОРЯЖЕНИЕ № 321

с. Чурапча от 17 марта 2020 г.

О принятии дополнительных мер по недопущению распространения новой коронавирусной инфекции на территории Чурапчинского улуса

На основании поручения Главы Республики Саха (Якутия) А.С. Николаева от 16.03.2020 №ГР-209-А1, решения оперативного штаба МО «Чурапчинский улус (район)» 16.03.2020 №1, в целях обеспечения безопасности, защиты здоровья населения и предупреждения распространения новой коронавирусной инфекции (COVID-2019) на территории Чурапчинского улуса, распоряжаюсь:

1. МКУ «Управление образования Чурапчинского улуса» (Посельский Ю.П.), ФГБОУ ВО «Чурапчинский государственный институт физической культуры и спорта» (Готовцев И.И.), ГБОУ СПО РС (Я) «Чурапчинский колледж» (Полов Е.В.):

1.1. Перенести проведение всех запланированных массовых мероприятий в образовательных учреждениях улуса;

1.2. Запретить организованные выезды детей и педагогов для участия в мероприятиях за пределами Чурапчинского улуса (района) и Республики Саха (Якутия).

2. ГБУ РС (Я) «Чурапчинская ЦРБ им. П.Н. Сокотникова» (Косенчиков А.М.):

2.1. Пополнить запасы противовирусных, антибактериальных средств лечения больных, средств индивидуальной защиты органов дыхания (маски);

2.2. Активизировать разъяснительную работу среди населения о мерах личной и общественной профилактики гриппа и ОРВИ, необходимости обращения за медицинской помощью в случае заболевания.

3. МКУ «Чурапчинское улусное управление культуры» (Полов Д.Д.), МКУ «Управление физической культуры и спорта» (Оконешников И.И.):

3.1. Перенести проведение культурно-массовых, спортивных и других мероприятий среди населения.

4. Руководителям предприятий и учреждений с массовым пребыванием людей независимо от форм собственности (кинотеатры, торговые центры, магазины и пр.):

4.1. Усилить мероприятия по соблюдению санитарно-противоэпидемического режима на объектах (использование бактерицидных УФ-рециркуляторов, проветривание, дезинфекция, ношение средств индивидуальной защиты органов дыхания, соблюдение правил личной гигиены и пр.), согласно требованиям Управления Роспотребнадзора по РС (Я).

5. Рекомендовать аптечным пунктам пополнить запасы противовирусных, антибактериальных средств лечения и профилактики, средств индивидуальной защиты органов дыхания (маски).

6. Опубликовать данное распоряжение в улусной газете «Сана олох».

7. Контроль за исполнением настоящего распоряжения возложить на первого заместителя главы МО «Чурапчинский улус (район)» Ноговицына А.А.

А.Т. НОГОВИЦЫН,
глава муниципального образования.

Чурапчы нэһилиэтин олохтообо, үлэ бэтэрээнэ, Сэбиэскэй потребительской кооперация туйгуна, Чурапчы улууһун потребительской кооперациятын бочуоттаах үлэһитэ, РФ потребительской кооперация бэтэрээнэ

КОНСТАНТИНОВА Розалия Федотовна
бу дьыл кулун тутар 17 күнүгэр уһун ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытын билэр дьонугар, аймахтарыгар, добоотторугар курутуйан туран иһитиннэрэбит.

Убайа И.Е. Максимов бииргэ төрөөбүттэрэ, хаан уруу аймахтара.

Кутурбанныарын тиздэллэр:

- Чурапчы улууһугар потребкооперацияга өр сылларга бииргэ үлэлээбит кэлиэһэлэрэ Константинова Розалия

Федотова ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, бииргэ төрөөбүттэригэр, чугас аймахтарыгар өр сылларга алпараакка бииргэ үлэлээбит кэлиэһэлэрэ.

- Чурапчы потребкооперациятыгар өр кэмгэ кассирынан үлэлээбит Российский Федерация, Саха сиригэр потребкооперацияга туйгуна, үлэ бэтэрээнэ Константинова Розалия Федотовна уһун ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, бииргэ төрөөбүттэригэр, чугас аймахтарыгар Тоокуннар, Фаинфолар, Собаниннар, Макаровтар.

- Күндү адыһыйдары Константинова Розалия Федотовна ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, күндү дьонноругар Едоския Софроновна, Егор Федотович Константиновтарга, чугас аймахтарыгар Павловтар,

Оскуола оболоругар быраап уонна эбээһинэс туһунан

Быраабы харыстыыр уорганнар ахсааннарыгар элбэх уорган кириэр, ол иһигэр прокуратура, полиция, сиһистийаһиһир камитиэт уонна да атыттар. Ити хас биридди уорган РФ Төрүт сокуонунан (Конституциянан) уонна араас федерация сокуоннарынан олохтоммуттар, ол иһигэр 1992.01.17 күнүнээх 2202-1 №-дээх "РФ прокуратураһын туһунан" федеральнай сокуон, 2011.02.07 күнүнээх 3-ФЗ №-дээх "Полиция туһунан" федеральнай сокуон уонна да атыттар.

Прокуратура туһунан дьарыктанар уорганы?
Ыйылыбыт "РФ прокуратураһын туһунан" 1 ыстатыйатыгар олобуран, прокуратура үлэтэ 4 улахан түһүмэххэ араасар:

- былаас уорганнара, сулуусалара, тэриитэлэрэ уонна сапайааччыларга сокуону тутуһаллара;

- дьон быраабын көмүскүүр үлэ;

- судаарыстыба аатыттан холобунай экирэттиһини сапайар үлэ;

- суукка судаарыстыба буруйдааһынын өйөөһүн уонна граждандай, административнай, арбитражнай дьыалаларга кыттыы.

Онтон "Полиция туһунан" федеральнай сокуонна олобуран полиция онгорор үлэтин сүннэ манньк:

- киһини, дьону-сэргэни буруйтан көмүскүүр үлэ;

- буруй суох буспарын туһугар профилактика үлэтэ;

- буруйу арыйы уонна дьыалалары сиһистийаһиһиһир, административнай буруйдарынан эппизтинэскэ тардыы;

- уопастыбаннай сирдэргэ уонна суопастык бэрээдэги көрүү;

- сулут киһини көрдөөһүн.

Ити уорганнар тоҕо быраабы арааччылыыр уорганнар дэнэллэрэ киһилэр боломсуһуларын кэстөр. Ол эрээри "быраап" диккеннеру тылларынан быһаардахха тугуй?

"Быраап" дикни судургутук быһаардахха, "кыах", "тобос" дикхэ сөп, юридическай наука быһаарылынан: "быраап" дикн булгуччулаах, формальнай быһаарылыах, олохтоммут бэрээдэгинэн ыһыллыбыт, судаарыстыба күүһүнэн бигэрэммит дьон-сэргэ сыһыанын бэрээдэктиир быһылы-майгы быраабылаларын тигиэ.

Сокуон дикн кизиктик быһаардахха, "быраабы" олохтуур-киллэрэр нормативнай аакта.

Ханнык баҕарар киһи ханнык бырааптаабын, туох эбээһинэстээбин билэһтээх. Билбэт буспалааһа, хас хардыы айыы сыһан, олобор уустуктары көрсүүн эрэ сөп.

Быраап, күннээх түүн курдук, эбээһинэһи кытары сибээһэр.

Холобур, РФ Төрүт сокуонун 43 ыст. хас биридди киһи үөрэнэр бырааптаах. Ол эрээри ити ыстатыйа 4-с чааһа хас биридди киһи тобус кылаастаах үөрэхтэнэрэ булгуччулаах дикн эбээһинэстиир, ол эбэтэр тохсус кылааска дикри үөрэнэр дикн эбээһинэс, оттон ол кэнниттэн үөрэнэр быраап буолар.

Ону тэнэ, хас биридди киһи быраабын (быраап

көрүнүн) атын дьон туһугар эбээһинэстээхтэр. Ол курдук, хас биридди киһи бас билэр бырааптаах. Холобур, суотабай төлөпүүнү, бас билэр киһиттэн ураты, ким да тыһыта, ыһыа суохтаахпыт. Атын холобур, киһэ өттүгэр, 21 чаастан (эрбүлгэ 22 чаастан) ыла, дьон дьыһтигэр чуумпуга (оперон сыһыанын баҕарар. Ол аата, биһиги киһи оперон сыһыанын суохтаахпыт, онон киһэ быраабын көмүчүлүү суохтаахпыт, аймаабат, өттүгэр таһынаабы ыла чуумпу олобун аймаабат, мэхэйдээбит туһуттан муусука, тэлэбисэр тыһыан мунуурудук аччатыахтаахпыт, айдаарыа суохтаахпыт.

Быраап кэһилиннэһинэ, кэспит киһиэхэ эппизтинэс үөскүүр.

Эппизтинэс көрүнэ элбэх, юридическай наука уонтан таһа эппизтинэс көрүнүн араарар.

Ол эрээри өйдөбүл үөскүүрүгэр 4 көрүн эппизтинэһи билэр уонна ис хоһоонун судургутук быһаарар булгуччулаах:

- граждандай эппизтинэс, ол эбэтэр онгоһуллубут хоромньуну топору толуйуохтаах, хоромньу онорбут киһи буруйа суох да буспалааһа (атын оҕо төлөпүүнүн элбэс да алдыттаахына сыһантын төлүөхтээхтин);

- дисциплинарнай эппизтинэс, ол эбэтэр дисциплина үлэ, үөрэх эбэтэр атын хайыскаба бэрээдэги топорбот киһи үлэтиттэн ууратыллыан, үөрэһиттэн уһуллуон, эбэтэр атыннык, эппизтинэһи сүгөн сөп;

- административнай эппизтинэс, ол эбэтэр соруйан, эбэтэр сэрбэ суох уопастыба, киһи утары онгоһуллубут "кыра" буруйдарга үөскүүр;

- холобунай эппизтинэс, ол эбэтэр соруйан эбэтэр сэрбэ суох уопастыба, киһи утары онгоһуллубут "улахан" буруйдарга үөскүүр.

Манна административнай уонна холобунай эппизтинэс уратыларга элбэх, ол иһигэр холобунай эппизтинэска тардыллыбыт киһи үлэбэ кириэрэгэр, дуоһунаска таһаарыгар хааччатыаһынын бааллар.

Ол тынан баран, административнай уонна холобунай эппизтинэс саамай улахан уратыларга дикн – РФ Ис дьыала министиристибэтин бэрээдэгинэн административнай эппизтинэска тардыллыы кэнниттэн ити туһунан сибээһиннэ (били) 5 сыл информационнай баазага сылдьар, онтон холобунай эппизтинэс туһунан сибээһиннэ (били) итиннэ сууттаммат, 80 сааһын ситиэр дикри, ол аата кырата 56 сыл сылдьар.

Хас биридди киһи атын дьон быраабын кэспэппин дикн санаалаах сырыттааһына, эппизтинэска тардыы болпуростара быдан кыччыахтара этэ.

Ньизмэс омугун улуу бөһүлүүгэ Иммануил Кант манньк этиилээбэ: "Handle nur das direrjenige Maxime, durch die du zugleich wollen kannst, dass sie ein allgemeines Gesetz werde". Ону чэпчэтэн тыһбаастаахха манньк: "Санаан күүһүнэн атын дьону кытары сыһыангар көнө быһыылан".

И.В. ЯДРЕЕВ,

Чурапчы улууһун прокурора юстиция аба сүбэһитэ.

Бачыыммытын өйүөхтэрэ дикн эрэнэбит

Чурапчы улууһа быһыл Улуу Кыайыы 75 сылын үрдүк таһымна бэлгиттэри бэлэмнэнэр. Ол чэрчитинэн улуустугар араас хайыскалаах, былааннаах, ол эбэтэр сэрри бэтэрээннэрин, тыһыл, Хоту көһөрүлүү кыттылаахтарын үйэтигэр сыаллаах үүнэр көлүөнэ ыччаты патристическай тыһымна иһигэр, улуус устурууһун сырдатыр үлэ-хамнас ыһыллар.

Чурапчы улууһун дьаһалатын үлкэ салалтатын үлэһиттэрэ ыһыллар дьаһаллартан туора турбакка, субапэһин баран, баҕа өттүбүтүнэн бэйэбит сэмэй кылааппытын бэтэрээннэр сибээһиттэрин уопастыбаннай түмүсүүтүгэр киллэрэргэ быһаарынныбыт. Кирибит үл баай устурууһулаах архыып матырыйаала буолан тиһиллэрэргэр күүс-көмө, кэнчээри ыччалпытыгар хаалларар дьонун бэлэх буспуо дикн эрэнэбит.

Онон сибээстэн, улууспут олохтоохторун, тэриитэлэрин бука барыһын биһиги бачыыммытын өйүөхүт дикн эрэнэбит уонна ыһырабыт.

Чурапчы улууһун дьаһалтатын үлкэ салалтатын үлэһиттэрэ, профкома.

Оконешниковтар, Захаровтар, Винокуровтар.

- Чурапчы нэһилиэтин олохтообо, Маарыкчааннаабы потребкоопастыба бэтэрээнэ, потребительской кооперация туйгуна Константинова Розалия Федотовна олохтон туораабытынан, сизиннэригэр, чугас дьонугар, аймахтарыгар Маарыкчааннаабы потребкоопастыба быраабылааннаата, профкома.

- Чурапчы нэһилиэтин олохтообо, тапталлаах адыһык Константинова Розалия Федотовна соһумардык олохтон туораабытынан, ыттыктыр кэлиэһэлэригэр Надежда Федотова Сивцевага, аймахтарыгар Чурапчытаабы почта кэспэтибэ.

Кылаабынай эрдээктэр - Л.В. ГОРОХОВА
Кылаабынай эрдээктэри солбуйааччы - Е.Г. МАКАРИНСКАЯ,
Эппизтиир сакратар, сурук отдела - А.Н. ЗАХАРОВА
Экспизмиэ, тыа хаһаайыстыбатын отдела - А.М. СЛЕПЦОВ
Кэрэспэдиэннэр - М.В. ПЕТРОВА, С.А. ЖЕНДРИНСКЭИ
Таһааччы - Л.К. ПОПОВА
Бачээттээчи - Ф.А. ПРОТОДЬЯКОНОВ.

Тэрийсэн таһаараччылар: СР
Президиастата, Чурапчы улууһун
"Сана олох" редакционнай-издательскай
холбоһу автономнай ууредание.
Российскай Федерация Роскомнадзор
СР уураааччылар 2012 с. кулун тутар
15 күнүгэр регистрацияламыт нүмкэрэ -
ПН №ТУ14-0238.

Редакция, издатель
аадырыһа: 678670, Чурапчы сэт.
сэт. Карл Маркс уул. 26 "а".
Телефоннарбыт: редактор
- 41-332, отделеһар - 41-265,
41-358. E-mail: sanaoloh@mail.ru,
сайт: sanaoloh.ru,
instagram: @sanaoloh

Бачээкэ сактас: № 21 (11677)
Көһөйбө 2 бач. дикн
Ахсаана 1200. Хайыат сыһанты: 15
Ааһар сурууһу элбэһэр санаа
редакция көһөйбөтүгэр ааһар ол тубаһар
буһууһа. Сурууһу ыйаһар кылааһар
кэрэспэдиэннэригэр этиһаһаһа ааһар нүс
буһууһа сүгэр.